

Asia: VN/27452/2020

Kysely media-alan toimijoille: kokemuksia voimassa olevan julkisuuslain soveltamiseen liittyvistä keskeisistä haasteista ja julkisuuslainsäädännön kehittämistarpeista media-alan näkökulmasta

Alla on esitetty työryhmän toimeksiannon pohjalta kysymyksiä julkisuusperiaatteen toteutumisesta. Pyydämme vastamaan esitettyihin kysymyksiin lyhyesti, mutta mahdollisimman konkreettisesti ja selkeästi. Voitte konkretisoida havaintojanne tarvittaessa esimerkkien avulla.

1. Toteutuuko julkisuusperiaate riittävällä tavalla viranomaisten toiminnassa? Jos ei, niin mitkä ovat toteutumisen keskeisimmät esteet?

Politiikan toimittajat ry lisää kaikki kommenttinsa kohtaan 7.

2. Liittyykö tietojen saamiseen julkisuuslain nojalla käytännön haasteita? Jos liittyy, niin kuvatkaa tarkemmin millaisia?

-

3. Oletteko havainneet julkisuuslain säännöksissä epäselvyyttä, ristiriitoja tai tulkinnanvaraisuutta, jotka vaikeuttavat olennaisesti säännösten soveltamista? Nimetkää ongelmia aiheuttavat lainkohdat ja kuvatkaa havaintoa tarkemmin.

-

4. Oletteko havainneet tiedon pyytäjien oikeusturvaan tai noudatettaviin menettelysäännöksiin (julkisuuslain 4 luku) liittyviä epäkohtia? Kuvatkaa tarkemmin millaisia?

-

5. Ovatko digitalisaatio, muuttuneet tiedonkäsittelytavat tai muut muutoksettoimintaympäristössä aiheuttaneet kokemuksen mukaan haasteita julkisuuslain soveltamisessa tai julkisuusperiaatteen toteutumisessa? Jos ovat, niin kuvatkaa näitä muutoksia ja sitä miten ne vaikuttavat julkisuusperiaatteen toteutumiseen?

-

6. Mitkä ovat julkisuuslain kiireisimmät muutostarpeet? Mainitkaa enintään kolme tärkeintä.

-

7. Muut mahdolliset kommentit ja toiveet, joita haluatte välittää työryhmälle julkisuuslain ajantasaistamistyössä huomioon otettavaksi.

Lisäämme lausuntomme kokonaisuudessaan tähän:

Politiikan toimittajat ry kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta lausua julkisuuslain soveltamiseen liittyvistä keskeisistä haasteista ja julkisuuslainsäädännön kehittämistarpeista media-alan näkökulmasta. Kiireisimpinä muutostarpeina Politiikan toimittajat ry näkee julkisuuslain toteutumista valvovan viranomaistahon nimeämisen ja digitaalisten viestintäkanavien julkisuutta koskevan tulkinnan selkeyttämisen.

Politiikan toimittajat ry pitää ongelmallisena sitä, että nykyinen julkisuuslaki antaa tällä hetkellä laajan mahdollisuuden viranomaisille eri asiakirjojen salaamiseen. Viranomaisten tulkintalinjatietojen julkisuudesta ei myöskään välttämättä ole yhtenäinen. Esimerkiksi jos yksi viranomainen ei salaa, muidenkaan ei tulisi salata.

Yhdistys pitää tärkeänä, että viranomaisille ja päättäjille ei jää mahdollisuutta harkinnanvaraisesti antaa tai jättää antamatta asiakirjoja. Harkinnanvaraisuus voi johtaa siihen, että tiedotusvälineille annetaan vain sellaisia asiakirjoja ja viestejä, jotka ovat edullisia virkamiehelle tai päättäjälle. Jos toimittaja joutuu epäilemään, että viranomainen salaa jotain tälle epäedullista tietoa julkisuuslain vastaisesti, se on omiaan nakertamaan median ja sitä kautta yleisön luottamusta viranomaisiin.

Julkisuuslain tulisi ottaa paremmin huomioon digitaalisten viestintäkanavien kautta lähetetyt tiedot ja selkeyttää esimerkiksi sähköposteihin liittyviä pelisääntöjä. Kokemuksemme mukaan tietopyyntöjen koskiessa viranomaisten ja ministerien sähköposteja, ratkaisut niiden julkisuudesta ovat olleet epäselviä ja kirjavina. Esimerkiksi oikeuskansleri Tuomas Pöystin ja SEB-pankin hallitukseen siirtyneen ministeri Anne Bernerin kymmenen päivää kestäneen sähköpostiliikenteen julkisuus on edelleen korkeimman hallinto-oikeuden käsittelyssä.

Politiikan toimittajat ry haluaa kiinnittää huomiota siihen puutteeseen, että Suomessa ei ole viranomaistahoa, joka voisi antaa moitteita julkisuuslain rikkomisesta tai noudattamatta jättämisestä. Tästä saattaa seurata salaamista ”varmuuden vuoksi”. Yhdistys esittää harkittavaksi sitä, että nimettäisiin taho, joka voisi toisaalta valvoa julkisuuslain noudattamista ja antaa tarvittaessa moitteita mutta myös avustaa samalla viranomaisia. Näin oikeusprosessien rinnalle saataisiin nopeampi tapa saada linjauksia julkisuuslain tulkinnasta. Valitusprosessit oikeudessa voivat kestää vuosia.

Tietopyyntöjen vastausaikoihin liittyy yhdistyksen kokemuksen mukaan ongelmia. Vastaamiseen käytetään liian usein lain sallimat kaksi viikkoa. Joissakin poikkeustapauksissa neljänkin viikon raja on voinut ylittyä. Tästä voi syntyä toimittajille se mielikuva, että vastauksien antamisessa viivytellään tahallisesti. Tähän liittyy myös yleisesti havaittu epäkohta, että tietyissä tilanteissa kaikki kyselyt viranomaiselta saatetaan ohjata tietopyynnöiksi eikä tietoa saa esimerkiksi suoraan viestintäyksiköstä. Tällöin tiedon saaminen voi kestää kohtuuttoman pitkään etenkin jos uutistilanne synnyttää akuutin tiedonsaantitarpeen yleisölle.

Politiikan toimittajat ovat myös huolissaan siitä, että viranomaiset saattavat salata asiakirjoja kokonaan, vaikka vain osa sisällöstä olisi salassa pidettävää. Lisäksi salaamisessa saatetaan viitata syihin, joita ei löydy laista. Tästä esimerkkinä on vastaus tietopyyntöön, joka koski liikkumisrajoitusten valmistelua keväällä 2021. Työ- ja elinkeinoministeriö perusteli salaamista sillä, että valtioneuvoston koronatilannevarautumisen tilanteenhallintaan liittyvästä aikasidonaisuusulottuvuudesta johtuen pyydetyt ministeriön turvallisuusluokitellut varautumisasiakirjatiedot eivät ole julkisia.

Tulkinta sisäisen työskentelyn asiakirjoista vaikuttaa myös olevan laajempi kuin julkisuuslaki sallii. Näyttää siltä, että esimerkiksi valtioneuvoston kansliassa sisäiseksi viranomaispalvelukseksi luokitellaan kaikki asiakirjaliikenne – ainakin sähköinen – joka tapahtuu ministeriön sisällä. Esimerkiksi kun media pyysi keväällä 2021 liikkumisrajoitusten valmisteluun liittyviä asiakirjoja ja viestejä valtioneuvoston kansliasta, vastaus tietopyyntöön oli, että kaikki sisäiset asiakirjat jäävät julkisuuslain ulkopuolelle. Korkein hallinto-oikeus on kuitenkin todennut, että momenttia sisäisestä työskentelystä voidaan soveltaa vain toisarvoisiin asiakirjoihin ja vähämerkityksellisiin asiakirjoihin.

Lopuksi todettakoon vielä, että kannatamme uudistustyössä sen selvittämistä, tulisiko julkisuuslain soveltamisalaa laajentaa julkista hallintotehtävää hoitaviin sekä kokonaan julkisyhteisön tai julkisyhteisöjen omistuksessa oleviin yhteisöihin ja muihin kuntakonserneihin kuuluviin yhteisöihin sekä näihin asemansa ja rahoituksensa puolesta rinnastuviin yhteisöihin, säätiöihin ja yhdistyksiin.

Kiuttu Saila
Politiikantoimittajat ry